

Andre mikroøkonomiske modeller

Mankiw & Taylor, kapittel 22 ++

Arne Rogde Gramstad

Universitetet i Oslo

a.r.gramstad@econ.uio.no

14. november, 2013

”All models are wrong, but some are useful”

- Alle modeller er basert på svært forenklende antakelser
- Selv om alle modellene vi har sett på er feil, gir de likevel konklusjoner som kan anvendes på faktiske markeder.
  - ▶ Gir (omtrentlige) konklusjoner om hvordan markedet fungerer (markedsmekanismer)
  - ▶ Gir konklusjoner om velferd (om markedet fungerer optimalt)
- Viktig å alltid ha i bakhodet hvilke antakelser konklusjonene bygger på.
  - ▶ Finnes det faktorer utenfor modellen som ville gitt en annen konklusjon?

Eksempel: Fordeling av samfunnsøkonomisk overskudd

- Som dere vet: Konseptet samfunnsøkonomisk overskudd (SO) et mål på effektivitet.
- Men sier ingenting om fordeling:
  - ▶ I vår modell: Innblanding for å redusere ulikhet vil føre til effektivitetstap
    - ★ Minstelønn over likevektslønn
    - ★ Fagforeninger har markedsrett (som monopol)
  - ▶ I boka: Fordelingshensyn delegert til politisk filosofi
    - ★ Rawls (minimax), Mill (utilitarisme)

Inntektsfordeling

- M&T s. 436: *The more equally the pie is divided, the smaller the pie becomes. This is the one lesson concerning distribution of income about which almost everyone agrees.*
- Argument: Hvis vi straffer de som jobber hardt og belønner de som er late, blir produksjonen lav pga. av dårlige incentiver.
  - ▶ Dette er nesten alle enige i.
- Men hva hvis inntektsfordelingen er veldig ujevn?

Inntektsfordeling

- Er det relevante faktorer utenfor modellen?
  - ▶ Er store ulikheter i et samfunn et effektivitetstap?
  - ▶ Faktorer som korrelerer med ulikhet: Kriminalitet, sosial konflikt
- Ulikhet korrelerer med sosial mobilitet.
  - ▶ Sosial mobilitet: I hvor stor grad man observerer at individer forflytter seg mellom lav-inntektsgrupper til høy-inntektsgrupper (og omvendt).
  - ▶ Lav sosial mobilitet kan tyde på at det er vanskelig for individer å øke egen produktivitet.
    - ★ F.eks. vanskelig å få god utdanning.
    - ★ Sløsing av ressurser om folk ikke får utnyttet sitt potensial.

Asymmetrisk informasjon

- Letter på antakelsen om full informasjon.
- Noen parter i markedet vet mer enn andre.
- Skiller mellom forskjellige typer asymmetrisk informasjon
  - ▶ Adverse selection – Asymmetrisk informasjon om hva noe er
  - ▶ Moral hazard – Asymmetrisk informasjon om hva noen gjør

Adverse selection

- Direkte oversatt. Ugunstig seleksjon/utvalg
- Eksempel: En selger vet mer om kvaliteten til et produkt enn kjøperen (bruktbil)
- Kjøper vet mer om seg selv enn selger (forsikring)

”Market for lemons”

- George Akerlof – ”Market for lemons”
- Lemon: Engelsk uttrykk for en dårlig bil (ikke en sitron).
- Observasjon: ”Alle” bruktbiler er av dårlig kvalitet. Hvorfor?

”Market for lemons”

- *Modell:* I et marked finns bruktbiler av høy kvalitet og lav kvalitet.
- Kjøper kan ikke verifisere kvaliteten før kjøp (selger vet kvaliteten)
- Betalingsvillighet høy for gode biler, lav for dårlige biler
- Selgere villige til å selge gode biler for høy pris, dårlige biler for lav pris.

”Market for lemons”

- Kjøpere vet at noen biler er bra og at noen biler er dårlige, men vet ikke hvilke.
- Vil derfor ha lav betalingsvillighet siden de vet at sannsynligheten for å kjøpe en dårlig bil er høy.
- Siden selgere krever høy pris for gode biler, vil de velge å ikke selge i det hele tatt
- Resultat: Bruktbilmarkedet vil bare bestå av dårlige biler (”a market for lemons”)
- $\Rightarrow$ Asymmetrisk informasjon fører til markedssvikt

Privat helseforsikring

- Lignende mekanismer som i bruktbilmarkedet kan føre til at bare de med dårlig helse vil få helseforsikring
  - ▶ Forutsatt at de har råd til å betale for den høye premien.
- De med god helse vil ikke være villig til å betale en så høy premie.
- ⇒ Markedssvikt
- Eksempel på regulering: Obamacare – Tvinge alle til å forsikre seg → Den gjennomsnittlige forsikrede personen vil ha bedre helse → Forsikringsselskapene kan ta lavere forsikringspremier.

Moral hazard

- Norsk: Moralsk risiko
- Markedssvikt som kan oppstå ved at deler av risikoen ved ens handlinger overføres til andre
- Personer ("agenter" på økonomispråket) handler annerledes enn hva de ville gjort om hele risikoen ble båret av en selv.
- Relevans for:
  - ▶ Finansmarkeder – nedside-risiko ved investeringer overføres til andre ("prinsipal" på økonomispråket)
  - ▶ Forsikring – Forsikrede personer opptrer mer uforsiktig enn uforsikrede personer

Moral hazard: Eksempel

- Porteføljeforvalter får bonus når han tjener penger, men ingen straff når han taper penger.
  - ▶ Nedsiderisiko båret av kunder og/eller aksjonærer i bedriften.
  - ▶ Kan gi incentiver til å ta større risiko enn det man ville gjort med egne penger
  - ▶ I verste fall: Investerer med forventet negativ avkastning
    - ★ F.eks. veldig lønnsomt å spille roulette hvis potensielle tap blir dekket av andre.

Finanskrise i USA

- Denne type markedssvikt antakelig veldig relevant for finanskrisen 2007/2008
- Oppstod da til viste seg at en stor andel av noen veldig kompliserte boliglånsobligasjoner (CDO) var verdiløse.
  - ▶ (CDO – "Collateralized Debt Obligation")
  - ▶ Et finansielt instrument bygget av mange (potensielt risikable) boliglån.
  - ▶ Pakke om boliglån til nye produkter med forskjellig grad av risiko
    - ★ Risiko = sannsynlighet for tilbakebetaling

Finanskrise og moral hazard

- Moral hazard for tradisjonelle banker:
  - ▶ Kunne selge boliglån videre til investeringsbanker. Trengte derfor ikke å bry seg om betalingsdyktighet til låntakere.
- Moral hazard for investeringsbanker:
  - ▶ Gjorde om ilikvide boliglån til likvide CDO-er. Kunne selge videre til investorer.
    - ★ Ansatte får bonus basert på avkastning på salg.
  - ▶ Aksjonærer har ikke full informasjon om alt som foregår "på gulvet".
  - ▶ Eigenkaps andel i investeringer lav.
- Medvirkende årsaker til risikable investeringer:
  - ▶ Deler av boliglånene forsikret av staten ("Freddie Mac" og "Fannie Mae")
  - ▶ Forventning om at staten ikke ville tillate at bankene gikk konkurs
  - ▶ I begge tilfeller er deler av risikoen ved bankenes investeringer overført til skattebetalerne.

Finanskrise

- Hvordan var dette mulig?
  1. Mange (bankene inkludert) forstod antakelig ikke risikoen ved dette finansielle produktet. Var ikke klar over den dårlige kvaliteten av de underliggende boliglånene.
  2. Forventning om at boligprisene ikke kunne falle.
  3. God hjelp av ratingbyråene – antakelser i modeller gav feilaktige konklusjoner om risiko.
- Den rasjonelle aktør en god antakelse i dette tilfellet?

Adferdsøkonomi

- Engelsk: "Behavioral economics".
- Gren av økonomifaget som letter på antakelsen om den rasjonelle konsumenter som kun bryr seg om konsum, og bedrifter som kun bryr seg om profitt.
- Observasjoner:
  - ▶ Folk gjør irrasjonelle handlinger
  - ▶ Folk bryr seg om andre ting enn penger/konsum.

Adferdsøkonomi

- Mange mennesker gjør systematiske feilvurderinger.
  - ▶ Mange skjønner ikke sannsynligheter – gjør feil valg under usikkerhet
  - ▶ Følger ikke fremtidsplaner – faller for fristelser på kort sikt, som er dumme på lang sikt.
    - ★ Kjøper ting man ikke trenger og egentlig ikke har råd til på kreditt.
    - ★ ”Fra og med i morgen skal jeg slutte å spise godteri”
    - ★ ”Jeg skal trene i morgen”
  - ▶ Man har vanskelig for å endre egne oppfatninger om virkeligheten.
    - ★ Personlig overbevisning veier tungt.
    - ★ Vi er ikke alltid så flinke til å utnytte ny/oppdatert informasjon.
- Maksimerer konsumenter nytte?
- Maksimerer bedrifter profitt?

Adferdsøkonomi

- Mange økonomiske modeller tar ikke for seg ikke-monetære gevinster og kostnader folk bryr seg om:
  - ▶ Rettferdighet
  - ▶ Relativ rikdom: Jeg liker å være rikere enn naboen.
- Spesielt relevant for utfall i spill-situasjoner.
- Andre ting:
  - ▶ Betalingsvillighet: Avhenger ofte av en referanseverdi.
    - ★ Betalingsvillighet for en vare avhenger av hvor mye man mener at noe bør koste.
    - ★ Hvor mye bør det koste? Avhenger av priser man har observert tidligere.
    - ★ Høyere betalingsvillighet for samme vare på Narvesen enn Rema 1000?

Politisk økonomi

- Politikere er også mennesker med preferanser for egen velvære.
- Median voter theorem:
- Hvis politiske partier ønsker å vinne, tilpasser de seg preferansene til "the median voter".
  - ▶ F. eks. rangerer alle innbyggere etter inntekt, og de fattigste stemmer rødt, de rikeste stemmer blått.
  - ▶ Partiene tilpasser seg slik at personen som er rikere enn 50% av (stemmeberettig) befolkningen og fattigere enn 50% av befolkningen stemmer blått/rødt.

Politisk økonomi

- I land med stor ulikhet er "median voter" fattig → Partiene tilpasser politikken til de fattiges preferanser.
  - ▶ Stor ulikhet: Begge partier mer "venstrevridd"
  - ▶ Lav ulikethet: Begge partier mer "høyrevridd"
    - ★ Forutsatt at rød politikk er best for de fattige og blå politikk er best for de rike.
- Andre faktorer å rangere over for å finne "median voter": Verdier, religiøsitet, alder.
- "Median voter" kan være veldig forskjellig fra "average voter"!
- Median voter neppe en teori som forklarer alle politiske utfall.

Politisk økonomi for å forklare fattigdom?

- Fellesnevner for en del av verdens fattige land: Korrupte politikere, usikre eiendomsrettigheter, dårlig fungerende rettssystem.
  - ▶ Dårlig miljø for å investere. Manglende institusjoner kan føre til ikke-fungerende markeder.
  - ▶ Lav økonomisk vekst
- Hypotese fra politisk økonomi: Politikere/eliter foretrekker status quo framfor reformer som kan gi økonomisk vekst.
- Fungerende institusjoner og økonomisk vekst potensiell trussel mot de med makt.
- Reforme som vil tjene det store flertallet kan koste en liten elite makt – og ikke minst muligheten til å utnytte maktposisjon til egen vinning.
  - ▶ Ressurs-forbannelsen – Større fallhøyde for de med makt i land med store naturressurser.